

Landschap rond Assen

De hoofdstad van Drente ligt midden op het Drents plateau en telt zo'n 30.000 inwoners. Het ontstaan van Assen is te danken aan het klooster Maria in Campis. Dit Cisterciënser klooster werd in 1257 van uit het zuiden van Drente verplaatst naar een plek **'in een verlaten streek die vroeger Assen genoemd werd'**. Een kleine 350 jaar later valt het klooster vanwege de reformatie toe aan het Landschap Drente (Reformatie). Sindsdien is Assen het bestuurlijk centrum van Drente.

Peter Huig, Joost Lobstein

In een atlas uit 1733 staat het volgende verslag over een reis van Groningen naar Zwolle. 'Men begeeft zich dan te Groningen op den Postwagen van deze Stad naar

Zwoll, die des Zomers gewoon is den Weg te nemen door het Landschap Drenthe; zynde dit ene Tour van 22 Uuren gaans, 't geen die Wagen in éénen Dag overryd; dus

Esmeer foto John Stoel

men des Morgens van Groningen afryden- de, des Avonds te Zwoll aankomt. Deeze wagen ryd uit de Heerenpoort, door de Dorpen Helpen en Haren, en komt vervolgens op het Dorp Vries in het Landschap Drenthe. Alhier een weinig ververst hebbende gaat de Reise voort tot Assen, dat omtrent 7 Uuren gaans van Groningen legt, een Vlek eertyds met een Abtdye, in welke de Heere Staaten des Lands van Drenthe Vergaderingen houden, en een van de vermakelykste Plaatsen in yn 't gantsche Landschap'.

Landschapstypen

In de omgeving van Assen zijn verschillende landschappen te onderscheiden. Westelijk van Assen vinden we de hoogveenontginningsgronden met Smilde als goed voorbeeld van een hoogveenontginningsdorp (lintbebouwing langs het kanaal). Iets verder naar het westen vinden we één van de laatste stukjes levend hoogveen van Nederland, het Fochteloërveen.

Ten noorden en ten zuiden van Assen liggen de heideontginningen uit de vorige eeuw. In het algemeen is hier vanwege de ruilverkavelingen het besloten karakter van 't Ollie Landschap verloren gegaan. In het oosten stroomt de Drentse A. Oude esdorpen het hoge essen worden afgewisseld met laaggelegen beekdalen.

Esmeer

Verspreid op het Drents plateau liggen komvormige afvoerlose depressies. Vrijwel al deze kommen zijn of waren gevuld met veen. De uitgeveende kommen worden dobben genoemd. De diameter varieert van enkele tientallen tot enkele honderden meters. Vaak zijn deze kommen pingoruïnes. Het Esmeer is de grootste pingoruïne op het Drents plateau. Aan de oostzijde bevindt zich een mooie opgestoven wal waaronder een veenlaag voorkomt.

Fochteloërveen

Aan het eind van de middeleeuwen lag ten westen van Assen een groot hoogveengebied, de Smilder Venen. Het Fochteloërveen

Fochteloërveen foto John Stoel

Noorderbreedte 94 | 8

is een restant van dit eens zo uitgestrekte hoogveengebied. Tot het begin van deze eeuw waren er boeren actief op dit hoogveen met boekweitbrandcultuur. Grote gedeelten zijn zo verloren gegaan. De verveening is sinds de jaren '70 in het natuurreservaat het Fochteloërveen stilgelegd. De verschillende verveeningsstadia zijn in het veen goed te herkennen: delen met een volledig pakket bolster, ontbolsterde of volledig afgeveende gedeelten en open veenputten. Ook de wijken die o.a. aan de zuidkant van de Lycklamavaart in het gebied zijn

weitgreppels en enkele waterafvoerende wijken werden afgedamd om het water langer vast te houden. Sinds 1985 is het waterbeheer echt aangepakt. Een dammenstelsel werd aangelegd om het grondwaterpeil in het veen te verhogen. De achterliggende gedachte is dat wanneer het (regen)water langer wordt vastgehouden er een regeneratie van hoogveen zal ontstaan en dat het hoogveen zich geleidelijk uit zal breiden. Het Fochteloërveen heeft een oppervlakte van 1738 ha en ligt gedeeltelijk in Drente en gedeeltelijk in Friesland. Het wordt beheerd

veengebieden in Drente die systematisch verveend werden, waren de Smilder Venen. In 1617 werd in Amsterdam de Compagnie van de Dieverder- en Leggelder Smilder Venen opgericht. De initiatiefnemers voor deze onderneming waren vooraanstaande Amsterdamse kooplieden, die in veenontginningen een goede belegging zagen. Het hoogveengebied werd vanuit het zuiden op de schop genomen. Op deze plek ontstond Hoogersmilde. De turf werd afgegraven om als brandstof te dienen voor Amsterdam en andere Hollandse steden. Het werd vervoerd via de Oude Vaart naar Meppel en van daar via Zwartsluis en de Zuiderzee naar Amsterdam. Na 1670 stakten de activiteiten en de Oude Vaart werd door gebrek aan onderhoud vrijwel onbevaarbaar. Later werden de venen ten noorden van Hoogersmilde aangesneden. Ze waren in hoofdzaak eigendom van het Landschap Drenthe. Na 1763 werd de Oude Vaart opgeknapt en de Drentse Hoofdvaart werd gegraven. Langs dit kanaal vestigde de bewoning zich in een 17 kilometer lange nederzetting.

In het veenkoloniale ontginningsgebied rond Smilde valt de grootschaligheid en het planmatige systeem van wijken en monden op. Deze grootschaligheid is de laatste jaren in het kader van herinrichtingswerkzaamheden alleen maar versterkt. Wijken zijn gedempt en hierop ligt vaak een weg. Ook de dwarssloten zijn verdwenen. De oude structuur is bij Ravenswoud nog bewaard gebleven; hier komt nog een dicht net van wijken voor.

Ekehaar

Het landschap rond Ekehaar is in de 50-er jaren een prooi geworden van de rationalisatie. Ruilverkavelingen hebben hun sporen nagelaten. Oostelijk van Ekehaar ligt het Amerdiep. Dit riviertje maakt deel uit van de Drentse A. Het Amerdiep is hier genor-

Verveening op het Fochteloërveen foto John Stoel

gegraven, geven blijk van de vroegere exploitatie van het veen. Er zijn in het veen grote hoogteverschillen door de gedeeltelijke, vaak niet gelijktijdige, verveening. In het veengebied overheerst pijpestrootje. Dit pollenvormend gras heeft de laatste tijd flink aan terrein gewonnen en heeft de doppen struikheide zo goed als verdrongen. Verder groeit er ook wollegras. Reeds in 1965 zag men de grote waarde in van het Fochteloërveen. Drainerende boek-

door Natuurmonumenten. Jammer genoeg is het gebied alleen toegankelijk via een fietspad; vrije wandeling is niet toegestaan. Het fietspad ligt voor een deel op een dekzandrug.

Smilde

Dit dorp ligt langs de Drentse Hoofdvaart. Smilde bestaat eigenlijk uit vier dorpen. Van noord naar zuid: Bovensmilde, Smilde, Hijkersmilde en Hoogersmilde. De eerste

Oude spoorbaan ten noorden van Rolde
foto Rob de Groot

Hunebed op de es van Balloo
foto Jan Abrahamse

Ven in Kampsheide foto Jan Abrahamse

Loonerdiep foto Edward Houting

maliseerd, maar de oude stroombedding is nog goed te onderscheiden. Ook bezit het landschap hier nog een groot deel van de oorspronkelijke perceelsscheidingen, de houtwallen.

Rolde

Het meest opvallende van Rolde is zijn grote kerk met hoge toren, die in de verre omtrek te zien is. De ANWB heeft zelfs een fietsroute uitgezet heeft onder de naam Roldertorenroute. Ook in het verleden heeft de toren vaak dienst gedaan als herkenningspunt voor reizigers die op het veld verdwaalden. Dat kon in het begin van de vorige eeuw heel gemakkelijk, 75% van de gemeente Rolde bestond (nog) uit heide. Ook de landmeter die bij de ontginning van de heidevelden ten zuiden van Rolde de percelen in moest meten, gebruikte de kerk-toren als richtpunt. Op het Westerse- en Oosterveld vinden we dan ook smalle naar het noorden taps toe lopende percelen. De huidige laatgotische kerk van Rolde is niet de eerste kerk die hier gestaan heeft. Archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat er tenminste 2 houten en 1 stenen voorganger zijn geweest. De eerste kerk zal rond 800 door de predikers Willehad en Ludger gesticht zijn. De huidige kerk is rond 1450 in gebruik genomen. In en rond Rolde zijn vinden we de Balloër kuil, het voormalige station aan de oude

spoorlijn Assen-Stadskanaal en 2 hunebedden (achter de kerk).

Balloo

Eigenlijk is Balloo niet meer dan een esgehucht uit de vroege middeleeuwen. Het telde in 1650 negen boerderijen. Het achtervoegsel -loo duidt erop dat in de omgeving een bos gelegen heeft. Rond 1800 was er een bevolkingstoename. Tussen de oude hoeven werden nieuwe boerderijen gebouwd, waardoor de karakteristieke ringstructuur ontstond. De omgeving van Balloo is zeer rijk aan cultuurgeschiedenis. Zo is er westelijk van het dorp het Tumulibos (met grafheuvels), het natuurgebiedje Kampsheide (met een pingoruïne, tumuli, heide en jeneverbessen) het prachtige dal van het Loonerdiep en een hunebed. Oostelijk van Balloo liggen de schaapskooi en het Ballooërveld. Op dit stuk heide liggen onder meer Celtic fields (raatackers), tumuli, een pingoruïne en oude karresporen.

Rolderrug

De weg van Balloo naar Loon gaat over de Rolderrug. Boven op deze rug ligt de es van Balloo. Vlak voor Loon wordt de rug doorsneden door het Loonerdiep. Het hoogteverschil tussen het dal en de rug is hier 8 meter! Het Loonerdiep is een prachtig meanderende rivier.

Loon

In Loon staan fraaie saksische boerderijen. Karakteristiek is de situering ten opzichte van de weg: met het bedrijfsgedeelte naar de weg. Midden in de achtergevel vinden we de grote achterbaander voor het binnenrijden van de oogst.

Meanderweg

Op weg van Loon naar Assen ligt aan de linkerkant de Meanderweg, een pad langs het Loonerdiep. Hier kan men het proces van meanderen en de vorming van hoefijzermereken herkennen. Deze hoefijzermereken groeien in de loop der tijd dicht door het ontbreken van stromend water. Zij zijn nog met moeite te herkennen.

Opgave excursie

Op zondag 13 maart bestaat de mogelijkheid onder deskundige leiding de excursie rondom Assen mee te maken. Vertrekken om 10.00 uur vanaf het hoofdstation te Groningen, en om 10.30 uur op het hoofdstation van Assen.

De excursie wordt ingeleid met een dialoog. Omstreeks 13.00 uur lunch. Omstreeks 16.30 uur terug bij het station Assen en rond 17.00 uur in Groningen.

Opgave en inlichtingen: Perception Edukatief, Warmoesstraat 44, 9724 JM Groningen, tel. 050-182580. Kosten f 60,- per persoon (incl. koffie en lunch). **Nb**